

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТІВ II ПОЛОВИНИ XVIII СТ. З БУКОВИНСЬКОГО СЕЛА РОЗТОКИ (ФОНЕТИКА)

LINGUISTIC FEATURES OF THE LATE 18TH CENTURY DOCUMENTS FROM THE BUKOVYNIAN VILLAGE OF ROZTOKY (PHONETICS)

Бичкова Т.С.,

orcid.org/0000-0002-3060-4150

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри історії та культури української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена дослідженню звукових явищ у документах II пол. XVIII ст. із села Розтоки (Вишнівського району Чернівецької обл.). Зазначено, що пам'ятки стали відомими завдяки Осипові Маковей, який опублікував їх на сторінках «Записок Наукового товариства імені Т. Шевченка» 1909 р. Виявлено й проаналізовано фонетичні риси загальнонародної мови, поширені на всій українській мовній території: зміна *[ě] (ѣ) на [i]; перехід *[o], *[e] в [i] у новозакритих складах; зміна [e] в [o] після шиплячих перед історично твердими приголосними; голосний [a] як рефлекс *[e]; чергування у – є як наслідок зміни [v] на [y] та [y]; асимілятивно-дисимілятивні процеси; зміна [л] на [љ]; спрощення в групах приголосних та ін. Водночас у пам'ятках засвідчено й низку звукових особливостей південно-західного наріччя, зокрема гуцульських говірок, а саме: голосний [и^в] (< *[o]) у новому закритому складі; відсутність переходу [e] в [o] після шиплячих та [j]; діалектна рефлексія *[e] у числівниках; вимова [e^в] на місці [a]; говіркові вияви асиміляції, дисиміляції, спрощення приголосних; діалектне ствердіння та пом'якшення приголосних тощо. Дані діалектології вказують на те, що більшість діалектних фонетичних рис, зафіксованих у буковинських документах II пол. XVIII ст., є фактом живого мовлення сучасних носіїв говірки села Розтоки. Проте зауважено, що виявлені локальні особливості засвідчені порівняно незначною кількістю прикладів. Книжні елементи трапляються досить рідко і є даниною багатовіковій писемній традиції. Зроблено висновок про те, що на Буковині упродовж тривалого періоду формування і розвитку лінгвальної системи відбувалися спільні для всього українськомовного простору звукові процеси, які знайшли відображення в текстах аналізованих документів попри поширення в офіційному вжитку румунської, а пізніше й німецької мов.

Ключові слова: писемні пам'ятки Буковини, загальнонародна мова, гуцульський говір, голосні звуки, приголосні звуки.

The article presents the study of sound phenomena in the late 18th century documents from the village of Roztoky (Vyshnytskyi district of Chernivtsi region). It is noted that these texts became famous thanks to Osyp Makovey, who published them in "Notes of the Shevchenko Society" in 1909. The following phonetic features of the nationwide language, common throughout the Ukrainian language territory, have been identified and analyzed: the change of *[ě] (ѣ) into [i]; the transition of *[o], *[e] to [i] in the newly closed syllables; the change of [e] into [o] after sibilants before historically hard consonants; the vowel [a] as a reflex of *[e]; the alternation у – є as a result of the change of [v] into [y] and [y]; assimilative-dissimilative processes; the change of [л] into [љ]; simplification in consonant groups, etc. At the same time, the documents under study include a number of sound features of the south-western dialect, in particular Hutsul patois, namely: the vowel [и^в] (< *[o]) in the newly closed syllables; no transition of [e] to [o] after sibilants and [j]; dialectal reflection of *[e] in numerals; pronunciation of [e^в] instead of [a]; dialectal examples of assimilation, dissimilation, consonant simplification; dialectal depalatalization and palatalization of consonants, etc. Dialectological data indicate that most of the phonetic features registered in the Bukovinian documents of the late 18th century are a living speech fact of the contemporary speakers of the Roztoky patois. Identified dialectal features are evidenced in a relatively small number of examples. Bookish elements are quite rare and are a tribute to the linguistic-old written tradition. It is concluded that in Bukovyna, during a long period of formation and development of the linguistic system, sound processes common for the entire Ukrainian-speaking space took place; they were reflected in the texts of the analyzed documents despite the spread of the Romanian and later German languages in official use.

Key words: written texts of Bukovyna, nationwide language, Hutsul dialect, vowel sounds, consonant sounds.

Постановка проблеми. Упродовж багатьох століть українська мова на території Буковини функціонувала не лише як засіб побутового спілкування, а й як мова літературної традиції, що засвідчено численними писемними пам'ятками, серед яких Путнянське Євангеліє XIII ст., різноманітні грамоти XIV – середини XVII ст. тощо. Писемна ж спадщина XVIII ст. з теренів Буковини на сьогодні майже втрачена і репре-

зентована лише кількома рукописними джерелами. Причини цього спробував пояснити С. Перепелиця, покладаючи певну провину за втрату пам'яток на буковинську інтелігенцію XIX ст.: «Врятувати ті давні пам'ятки від знищення не тільки могла, а й повинна була б освічена верства буковинців наступного, XIX століття, коли ще чимало рукописних збірників попередньої доби було в людей на руках. На

жаль, цього не сталося. Тогочасна українська інтелігенція на Буковині була незначною і складалася переважно зі священників, вишколених на зразках церковнослов'янської мови, до того ж у московській редакції. То ж не дивно, що ця українська еліта у своїй літературній практиці користувалася так званим «язичієм», а на всю давню українську писемність дивилася з погордою, а часто й зі зневагою через нібито її «мужицьку» мову, не придатну для літературного вжитку» [9, с. 74]. Тому збережені пам'ятки XVIII ст. становлять особливий інтерес для науковців, а їх дослідження є одним з актуальних завдань українського мовознавства.

До відомих на сьогодні буковинських писемних пам'яток XVIII ст. зокрема належать шість документів із села Розтоки (нині – Вижицького р-ну Чернівецької обл.), які за змістом є скаргами селян та судовими свідченнями. Один із документів укладено між 1771–1772 рр. (док. 1), тобто за часів перебування Буковини у складі Молдавського князівства, п'ять інших – вже після анексії Буковини Австрією: 1786 (док. 2), 1787 (док. 3), 1788 (док. 4), 1795 рр. (док. 5, 6)

Аналіз досліджень і публікацій. Розтоцькі документи II пол. XVIII ст. опублікував Осип Маковей на сторінках «Записок Наукового товариства імені Т. Шевченка» 1909 р., зазначивши у передмові, що ці пам'ятки є цікавими як за змістом, так і за мовою: «До молдавських грамот, що виходили з канцелярій господарів, дуже корисно було би зібрати і ті документи, що їх писали по селах давньої Молдави на пів грамотні писарі, не зважаючи на канцелярську форму. Вони інтересні і своєю мовою і тими звітками про давнє жите, які часом у них можна найти» [8, с. 64]. Загалом, отримані О. Маковеем документи з Розтків були написані «волооською, польською та українською (гуцульським діалектом)» мовами [8, с. 64]. Окрім змістового аналізу, письменник дав стислу лінгвістичну характеристику пам'яток, беручи до уваги їх лексичні особливості [8, с. 65–66].

У II пол. XX–XXI ст. тексти документів із с. Розтоки цікавили мовознавців передусім як репрезентанти діалектного мовлення (див. праці Д. Гринчишина [6], С. Гриценко [7], М. Станівського [10]). Натомість загальноукраїнським мовним явищам приділено, на нашу думку, значно менше уваги. Так, наприклад, М. Станівський виокремив п'ять діалектних фонетичних особливостей гуцульського говору і лише чотири, – «поширені на великому територіальному масиві української мови» [10, с. 159]. С. Гриценко окреслила десять звукових явищ ді-

алектного характеру, узагальнено зазначивши, що це «риси південно-західного наріччя» [7, с. 115], і три загальноукраїнські (голосний [i] на місці етимологічного [o], «в замість л у формах минулого часу чоловічого роду» [7, с. 112] та «наявність у замість ы у формах дієслова *быти*» [7, с. 113]). Згадав про Розтоцькі пам'ятки і К. Герман у своїй монографії «Українські говірки Північної Буковини», зазначивши, що «практично ці документи написані українською мовою з незначним використанням старих фонетичних і граматичних форм, що було даниною книжній традиції, а також деякими молдавськими канцеляризмами» [5, с. 293]. Як бачимо, комплексного аналізу звукових явищ у мові Розтоцьких документів здійснено не було.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення й аналіз фонетичних особливостей української мови (загальноукраїнських та діалектних, з урахуванням книжних елементів), засвідчених у текстах документів II пол. XVIII ст. із села Розтоки. Задля досягнення поставленої мети застосовано передусім описовий і порівняльний методи, а також методи аналізу та систематизації.

Виклад основного матеріалу. Підсистема вокалізму. Голосний [i], що походить з етимологічного *[ě], у документах із с. Розтоки послідовно передається графемою *ѣ* (ять) у коренях слів, напр.: *цѣла гром(ада)* [8, док. 1, с. 66], *на вѣки* [8, док. 1, с. 66], *по злѣдѣски* [8, док. 1, с. 66], *зельзо плугове* [8, док. 1, с. 66], *по дѣдови своєму* [8, док. 2, с. 66], *нашѣ дѣдѣ* [8, док. 2, с. 66], *и з лѣсомѣ* [8, док. 2, с. 66], *по своєму дѣдови* [8, док. 2, с. 66], *подѣливѣ* [8, док. 3, с. 67], *злѣдѣя свого* [8, док. 4, с. 68], *давѣ сѣножатѣ у подѣль* [8, док. 5, с. 68], *тую сѣножатѣ* [8, док. 5, с. 68], *замѣняла затѣнь* [8, док. 6, с. 69], *на вѣки вѣчнѣ* [8, док. 6, с. 69] та в закінченнях, як-от: *на веснѣ* [8, док. 1, с. 66; док. 3, с. 67], *далѣ мѣнѣ* [8, док. 1, с. 66], *всѣ братя* [8, док. 2, с. 66], *товарницѣ* [8, док. 2, с. 66], *наиде собѣ* [8, док. 4, с. 68].

У тексті одного з документів засвідчуємо наслідки ранніх рефлексів *[ě]: перед складом з наголошеним *[i] звук *[ě] ще у дописемний період змінився на [i], який пізніше перейшов у [и]: *зрѣ(к)ся своєи дитини* [8, док. 1, с. 66], *прозбу sweи дитинѣ* [8, док. 1, с. 66].

Перехід *[o], *[e] в [i] у новозакритих складах досить послідовно представлений в аналізованих документах на відміну від деяких інших пам'яток пізньосередньокриїнського періоду. Так, голосний [i] на місці *[o] після протетичного [в] у займеннику *він* фіксуємо написанням літери *ѣ* (ять), напр.: *вѣнѣ оу ночи слубѣ далѣ* [8, док. 1,

с. 66], *вѣнь оувязался* [8, док. 1, с. 66], *вѣнь головниств(о) оучинив* [8, док. 1, с. 66], *вѣнь заложиивъ* [8, док. 3, с. 67]. І лише один приклад засвідчує традиційне написання зі збереженням [о]: *онѣ естъ из доброго дѣда и оѣца* [8, док. 4, с. 68]. В аналогічній позиції [і] (графічно *ѣ*) виступає у прийменнику *від*, як-от: *вѣд товарницѣ* [8, док. 2, с. 66], *вѣд вершадѣ* [8, док. 6, с. 69]. Проте трапляються і книжні форми цього прийменника / префікса: *о(тпи)саль* [8, док. 1, с. 66], *о(т) бога* [8, док. 6, с. 69]. Показово, що окремі написання відбивають особливості діалектного мовлення укладачів документів. Так, у скарзі від 1787 р. засвідчуємо такий приклад: *выд кого бувъ росѣиный* [8, док. 3, с. 67]. Зазначимо, що у гуцульському говорі, зокрема у говірці с. Розтоки, на місці *[о] у новому закритому складі після губних та інших приголосних виступає голосний [и^в]. На цю особливість гуцульських говірок Північної Буковини вказував К. Герман: *би^вѣ, ви^вѣн, пи^вѣн, ми^вѣст* тощо [5, с. 76]. Однак інші написання репрезентують загальноукраїнський рефлекс – голосний [і]: *три вѣвци* [8, док. 2, с. 66], *а кѣнь таксовании* [8, док. 3, с. 67], *кѣлька рѣкѣ* [8, док. 3, с. 67], *умерѣ мѣй братѣ* [8, док. 3, с. 67], *мѣй грунтѣ* [8, док. 3, с. 67], *грунтѣ мѣй ся ѡставѣ* [8, док. 3, с. 67].

У закінченні родового відмінка множини іменників чоловічого роду (< *овѣ*) теж здебільшого виступає голосний [і], як-от: *моих лазѣвъ* [8, док. 1, с. 66], *до пѣдбочкѣвъ* [8, док. 2, с. 66], *пара бикѣвъ* [8, док. 2, с. 66], *до сихъ чисѣвъ* [8, док. 4, с. 68]. І лише іменник *лев* (грошова одиниця) засвідчено переважно у традиційному написанні – з *-овѣ*: *за левов пѣдѣ десят и ѡдень* [8, док. 1, с. 66], *за тринадцять левовѣ* [8, док. 3, с. 67], *за пѣтдесять левовѣ* [8, док. 3, с. 67], *за 14 левовѣ* [8, док. 5, с. 68], але: *за десѣть левѣвъ* [8, док. 1, с. 66].

Значно менше у досліджуваному матеріалі прикладів переходу *[е] в [і]: *зрѣ(к)ся своси дитини* [8, док. 1, с. 66], *на свою рѣчѣ* [8, док. 5, с. 68], *той грунтѣ василѣвъ поповичѣвъ* [8, док. 3, с. 67], *и понѣсъ* [8, док. 3, с. 67].

Тексти Розтоцьких документів дають змогу простежити рефлексію [е] (< *[е], *[ѣ]) після шиплячих та [ј] перед складом зі споконвічно твердими приголосними, хоча загалом прикладів із голосним у такій позиції досить мало. Так, фіксуємо [о] на місці етимологічного *[е] у прикметнику *чоланового [вола]* [8, док. 4, с. 68] (від прізвиська *Чолан*) та секундарного [е] (< *[ѣ]) у дієслівній формі *пришовѣ* [8, док. 1, с. 66]. Проте більшість слововживань засвідчує збереження [е], зокрема після [ј] у відмінкових формах осо-

бового займенника (або після приставного [н] у прийменникових конструкціях): *до ѡ(т)ца єго* [8, док. 1, с. 66], *ѡ(тпи)саль єго* [8, док. 1, с. 66], *єго звѣти взяти* [8, док. 1, с. 66], *єго водивѣ* [8, док. 4, с. 68], *през него* [8, док. 1, с. 66], *за него поприсягнутѣ* [8, док. 4, с. 68] та після шиплячих, як-от: *я пославъ чѣловѣка* [8, док. 1, с. 66], *лядскому чѣловѣкови* [8, док. 3, с. 67], *женни моєи* [8, док. 1, с. 66]. З одного боку, відсутність на письмі переходу [е] в [о] у непрямих відмінках займенника можна пояснювати тогочасною орфографією, адже, як зазначав Ю. Шевельов, «традиційний (церковнослов'янський) правопис аж до ХІХ ст. вимагав писати *е* незалежно від фактичної вимови» [11, с. 195]. З іншого боку, такі форми властиві частині південно-західних говірок. Так, зокрема, К. Герман, аналізуючи українські говірки Північної Буковини, зробив спостереження, що відсутність переходу [е] в [о] більше характерна для гуцульського говору [5, с. 41].

Досліджуваний матеріал репрезентує переважно загальноукраїнський рефлекс праслов'янського *[ѣ] – голосний [а]. В усіх формах дієслова *взяти* (< *vъzeti) виступає [а], напр.: *узаль оу мене* [8, док. 1, с. 66], *звѣти взяти* [8, док. 1, с. 66], *узали пара бикѣвъ* [8, док. 2, с. 66], *взявся та заложиивъ братови* [8, док. 3, с. 67] тощо, а також в деяких інших дієсловах, як-от: *оувязался мого дому* [8, док. 1, с. 66], *за него поприсягнутѣ* [8, док. 4, с. 68]. Так само послідовно фіксуємо [а] < *[ѣ] у частці (постфіксі) *ся* (< *se), напр.: *зрѣ(к)ся своєи дитини* [8, док. 1, с. 66], *хвалится мене оубити* [8, док. 1, с. 66], *я ся довѣдавъ* [8, док. 3, с. 67], *ся ѡставѣ якѣ бувѣ* [8, док. 3, с. 67], *на тое ся подписуємо* [8, док. 3, с. 67; док. 5, с. 68], *на сие подписуємося* [8, док. 4, с. 68], *на сие подписуюся* [8, док. 6, с. 69] та в прикметнику *святий* (< *svęty): *креста святаго* [8, док. 6, с. 69].

Варіативність рефлексів *[ѣ], зумовлену впливом діалектного мовлення, спостерігаємо у числівниках. Попри перевагу голосного [а] (*десять* [8, док. 1, с. 66], *дробу девятѣро* *взяль* [8, док. 1, с. 66], *за девять ѡвецѣ* [8, док. 3, с. 67], *за тринадцять левовѣ* [8, док. 3, с. 67], *за пѣтдесять левовѣ* [8, док. 3, с. 67]) в одному з документів фіксуємо буквосполучення *іє*: *за левов пѣдѣ десят и ѡдень* [8, док. 1, с. 66], *за десѣть левѣвъ* [8, док. 1, с. 66]. Написання *іє*, на нашу думку, свідчить про вимову на місці *[ѣ] голосного [е]. Адже, як зауважував К. Герман, «у гуцульських говірках (Північної Буковини. – Т. Б.) континуантом етимологічного *[ѣ] виступає звук [е]» [5, с. 54]. Припускаємо, що графема *і* позначає [ј] у слові *пѣдѣ* (*[n]ed*'), оскільки для говірки

села Розтоки характерною є форма *nje[i]de's'ek'* [4, карта № 72, с. 85], та вказує на пом'якшену вимову попереднього приголосного у слові *десіть* ([дес'ет']).

Окремі явища підсистеми вокалізму, зафіксовані у Розтоцьких документах II пол. XVIII ст., можна трактувати по-різному. Так, деякі приклади засвідчують тенденцію до вживання голосного [и] на місці ненаголошеного [е], як-от: *ни було дома* [8, док. 1, с. 66], *а справи ни мау* [8, док. 1, с. 66], *ни чинить ми* [8, док. 1, с. 66], *василеві поповичиви* [8, док. 3, с. 67; док. 4, с. 68], *за бики тритяки и за телицу тритячку* [8, док. 3, с. 67], *не хочи у насъ брати* [8, док. 5, с. 68]. З одного боку, ці написання можуть відображати рису української загальнонародної мови, властиву для всіх її говорів. Саме так пояснював окремі слововживання М. Станівський [10, с. 159]. На думку ж С. Гриценко, графема *и* на місці *е* засвідчує особливості південно-західних говорів [7, с. 115].

Інші явища у підсистемі вокалізму представлено незначною кількістю прикладів, які, однак, репрезентують яскраві риси гуцульського говору. З-поміж них виокремлюємо такі: 1) властива говірці с. Розтоки вимова [e^u] на місці [а] (< *ē) [3, карта № 112, с. 199]: *до сихъ чисъвъ* [8, док. 4, с. 68], але в іншому документі: *такии часъ* [8, док. 1, с. 66]; 2) збереження етимологічного *[e] у слові *зельзо* [8, док. 1, с. 66]; 3) [e] на місці наголошеного [и] у числівнику *одень* [8, док. 1, с. 66]; 4) збереження давнього *[i]: *василя мѣхаслюка* [8, док. 2, с. 67], *у людии вѣжницькихъ* [8, док. 3, с. 67]; 5) характерний для говірки с. Розтоки голосний [і] на місці [е] [3, карта № 30, с. 117] у займенниковій формі *мѣнь* [8, док. 1, с. 66]. Вона, на думку С. Бевзенка, виникла за аналогією до родового відмінка внаслідок асиміляції попереднього ненаголошеного голосного наступним наголошеним і «широко znana в південно-східних і південно-західних діалектах» [1, с. 152].

В аналізованих документах фіксуємо кілька дієслівних форм з етимологічним *[o] у суфіксі *-ова-*: *помѣрковав* за своє [8, док. 5, с. 68], *записъ касовати* [8, док. 6, с. 69], які трактуємо як вияви книжної традиції. Хоча деяким говорам південно-західного наріччя (зокрема говорам «району Карпат» [2, с. 212]) властивий цей суфікс, проте для говірок Північної Буковини – як гуцульських, так і буковинських – він не характерний.

Підсистема консонантизму. У досліджуваних текстах спостерігаємо перехід [в] в [ў] та [у] після занепаду зредукованих і як наслідок цієї зміни – чергування *у – в*. Зокрема, паралельно з формами *звѣти взяти* [8, док. 1, с. 66], *взявся василь*

поповичъ [8, док. 3, с. 67], *взявся та зложивъ братови* [8, док. 3, с. 67], *взявъ крѣсь* [8, док. 3, с. 67] вживаються й такі, як-от: *узяль оу мене* [8, док. 1, с. 66], *узявъ сардакъ* [8, док. 2, с. 66], *узяли пара бикѣвъ* [8, док. 2, с. 66], *узявся та вкравъ* [8, док. 5, с. 68]. В інших дієсловах [у] на місці [в] фіксуємо рідше, напр.: *а я упрашаю* [8, док. 3, с. 67]. Зміна етимологічного [у] на [ў] на початку слова трапляється досить рідко, напр.: *вкравъ* [8, док. 5, с. 68]. Натомість частіше засвідчуємо збереження початкового [у]: *оувязался мого дому* [8, док. 1, с. 66], *хвалится мене оубити* [8, док. 1, с. 66], *головниств(о) оучинив* [8, док. 1, с. 66], *служницю оудержати* [8, док. 1, с. 66], *умеръ мѣй братъ* [8, док. 3, с. 67].

Чергування *у – в* спостерігаємо й у прийменнику, порівн.: *в долину* [8, док. 6, с. 69], *и в ростокахъ и в баниловѣ* [8, док. 4, с. 68] – *оу ночи слубъ даль* [8, док. 1, с. 66], *оу дому своємъ* [8, док. 1, с. 66], *у готари* [8, док. 3, с. 67], *затѣнь оу черешневѣ* [8, док. 6, с. 69].

Займенник *весь* послідовно виступає із початковим *в*, напр.: *вся худоба* [8, док. 1, с. 66], *забраль все добро* [8, док. 1, с. 66], а також із приставним [в]: *на ввесь грунь* [8, док. 2, с. 66].

Розтоцькі документи II пол. XVIII ст. репрезентують зміну [л] на [ў] у дієслівних формах минулого часу чоловічого роду, як-от: *головниств(о) оучинив* [8, док. 1, с. 66], *букати мои забравъ* [8, док. 1, с. 66], *оуступив* [8, док. 1, с. 66], *продавъ тотъ грунь* [8, док. 1, с. 66], *узявъ сардакъ* [8, док. 1, с. 66], *вѣбчину купивъ* [8, док. 3, с. 67], *подѣливъ тимъ росѣшнимъ* [8, док. 3, с. 67], *давъ василеві* [8, док. 3, с. 67], *купивъ у свого брата* [8, док. 3, с. 67], *колотивъ кѣлька рѣкъ* [8, док. 3, с. 67], *мавъ злодѣя своего* [8, док. 4, с. 68], *его водивъ до пана* [8, док. 4, с. 68] та ін. Загалом С. Гриценко зафіксувала 20 слововживань із *-в* [7, с. 112]. Проте у документі I трапляються й традиційні написання з кінцевим *-л*, напр.: *даль А(н) тофѣєви воли* [8, док. 1, с. 66], *купиль... дворисце* [8, док. 1, с. 66], *даль... записъ* [8, док. 1, с. 66], *слубъ даль* [8, док. 1, с. 66], *оувязался мого дому* [8, док. 1, с. 66], *забраль все добро* [8, док. 1, с. 66] тощо.

У досліджуваних текстах відображені асимілятивно-дисимілятивні зміни, одні з яких усталилися як орфоепічна норма української літературної мови, інші ж – є специфічною рисою південно-західних говорів. Так, фіксуємо асиміляцію за дзвінкістю, зумовлену занепадом зредукованого між глухим та дзвінким приголосними: *здоровя моего уймилъ* [8, док. 1, с. 66], *прозбу свеи дитинѣ* [8, док. 1, с. 66]. Одзвінчення [т] перед

[д] спостерігаємо у деяких числівниках. Зокрема, поряд із написанням за **п'ятдесять** левовъ [8, док. 3, с. 67] засвідчуємо варіант за **левов п'ісдьдесят** и **одень** [8, док. 1, с. 66]. Приголосний [д] послідовно вживається у прийменнику **вѣд** (*выд*) (< *отъ*) незалежно від дзвінкості / глухості наступного приголосного: **вѣд** *товарницѣ* до *пѣдбочкѣвъ* [8, док. 2, с. 66], **выд** *кого* [8, док. 3, с. 67], **вѣд** *вершады* [8, док. 6, с. 69]. Натомість у книжній формі прийменника / префікса **отъ** [т] зберігається, напр.: **о(тп)саль** [8, док. 1, с. 66], **о(т)бога** [8, док. 6, с. 69].

Асиміляція за глухістю, поширена у південно-західних говорах, зокрема у гуцульському, представлена у назві *Розтоки* та похідному прикметнику, як-от: *у ростокѣхъ* [8, док. 4, с. 68], *парохъ ростокѣ* [8, док. 2, с. 67], *громада ростокѣ* [8, док. 3, с. 67; док. 4, с. 68]. У позиції перед глухим приголосним фіксуємо й нерегулярну зміну сонорного [в] у [ф]: *даємо пофторне* [8, док. 2, с. 66].

Аналізований матеріал показує чітку залежність свистячого у прийменнику, що виник внаслідок злиття давніх **съ** та **изъ**, від якості наступного приголосного: перед дзвінками або сонорними приголосними виступає звук [з], перед глухими – [с], порівн.: *забралъ з братами* *своими* [8, док. 1, с. 66], *и злѣсамъ* [8, док. 2, с. 66], *за девять овецъ из вовновъ и из ягнати на веснѣ* [8, док. 3, с. 67], *онъ естъ из доброго дѣда и отца* [8, док. 4, с. 68] та *антохи и петромъ* [8, док. 1, с. 66], *даю запись и(с) своими братами* [8, док. 1, с. 66], *и прочирю* [8, док. 2, с. 66], *и(с) своѣми крѣвными* [8, док. 1, с. 66].

Дисимілятивні процеси, зумовлені занепадом зредукваних, охоплюють звукосполучення [кѣт] > [хт] та [чѣт] > [шт] (з подальшим переходом у [шч]), і їх результати є загальноукраїнськими, напр.: *а хтоби нашъ сеи запись касовати* [8, док. 6, с. 69], *щоби єго звѣти взяти* [8, док. 1, с. 66], *щосми даль* [8, док. 1, с. 66], *щоби не даль шлубу* [8, док. 1, с. 66], *щоби був неблагословѣнии* [8, док. 6, с. 69]. Окрім цього, фіксуємо звукосполучення [шт], яке властиве лише південно-західним говорах: *за штири леви* [8, док. 2, с. 66], *за штиринадцять левовъ* [8, док. 3, с. 67].

У лексемі **крест** (< *крѣсть*) послідовно зберігається звукосполучення [кр]: *знакомъ креста святаго* [8, док. 3, с. 67; док. 4, с. 68; док. 5, с. 68]. Вживання словосполучення *креста святаго* є спробою стилізації під церковнослов'янську мову, що засвідчуємо у завершальних частинах деяких документів. Використання книжних форм, на думку М. Станівського, «можна моти-

увати тим, що в свідомості тогочасних грамотіїв ще тримався погляд про своєрідне оформлення «високих» понять, щоб відрізнити їх таким чином від звичайного, буденного» [10, с. 159].

Буковинські пам'ятки репрезентують спрощення у групах приголосних, зумовлене занепадом зредукваних. Щоправда, слів з такими звукосполученнями у текстах обмаль. У більшості документів зафіксовано втрату приголосного [т] у сполучі [стн]: *руками своими власними* [8, док. 3, с. 67; док. 4, с. 68; док. 5, с. 68], *рукою своєю власною* [8, док. 5, с. 69]. Окрім цього, у деяких текстах трапляються й спрощення діалектного характеру: 1) [дт] > [т]: *єго звѣти взяти* [8, док. 1, с. 66]; 2) [дм] > [м]: *митро Симовонюкъ* [8, док. 4, с. 68], *митро яковюкъ* [8, док. 4, с. 68]. К. Герман вважав зміну на зразок [дм] > [м] на початку слова аферезою і зазначав, що вона є досить поширеною у гуцульських говірках [5, с. 245]. В одному з документів засвідчено й протилежне до спрощення явище – вставний [д] у звукосполученні [здр]. В українській літературній мові вживання [здр] обмежене дієсловами *зздрити* (та похідними), *уздрити*. Натомість в аналізованому матеріалі трапляється діалектна форма: *не пѣдоздрѣли* [8, док. 4, с. 68].

До діалектних явищ, зафіксованих у Розтоцьких документах, належить депалаталізація та пом'якшення приголосних. Тексти репрезентують властиве південно-західним говорах загалом і гуцульській говірці села Розтоки зокрема ствердіння приголосних у суфіксі **-с'к-** (**-з'к-**, **-ц'к-**) [3, карта № 237, с. 324], напр.: *по злодѣйски* [8, док. 1, с. 66], *парохъ ростокѣ* [8, док. 2, с. 67], *Георгий Чернявски* [8, док. 2, с. 67], *громада ростокѣ* [8, док. 3, с. 67], *у людиѣ вѣжницькихъ* [8, док. 3, с. 67], *речах злодѣйскихъ* [8, док. 4, с. 68]. Діалектна депалаталізація [ц] відображена у таких словах: *служницю оудержати* [8, док. 1, с. 66], *три вѣвци* [8, док. 2, с. 66], *а половицу федорови* [8, док. 3, с. 67], *тую половицу* [8, док. 3, с. 67], *за девять овецъ* [8, док. 3, с. 67], *за телицу третячку* [8, док. 3, с. 67].

Гуцульський говір характеризується збереженням давньої м'якої вимови приголосного [р'], якщо після нього занепадав зредукований [ь]. За аналогією до цього м'якості [р'] фіксуємо у словах іншомовного походження, як-от: *пана краикомѣсаря* [8, док. 3, с. 67], *пане комѣсарю* [8, док. 4, с. 68].

У документі 1 засвідчуємо паралельне вживання в одному реченні початкового [ш] – [с] у слові *шлюб*, порівн.: *...щоби не даль шлубу, а вѣнь оу ночи слубъ даль* [8, док. 1, с. 66]. Зауважимо,

що саме варіант [сл'уб] є характерним для говірки с. Розтоки [3, карта № 234, с. 321].

Висновки і перспективи дослідження. Проведене дослідження засвідчило, що у текстах документів II пол. XVIII ст. з буковинського села Розтоки переважають передусім загальномовні фонетичні риси, спільні для усієї української мовної території. Виявлені особливості південно-західного наріччя, зокрема гуцульського говору, хоч і відзначаються своєю різноманітністю, але представлені у порівнянні із загальномовними незначною кількістю прикладів. Отже, можемо зробити висновок, що на Буковині упродовж тривалого періоду формування і розвитку лінгвальної системи відбувалися спільні для всього українськомовного простору звукові процеси, які знайшли відображення в текстах аналізованих документів попри поширення в офіційному вжитку у XVIII ст. румунської, а пізніше й німецької мов. Вважаємо, що подальше всебічне лінгвістичне дослідження документів, а також залучення до аналізу інших збережених буковинських писемних пам'яток XVIII ст. дасть змогу з'ясувати особливості розвитку і функціонування української мови на Буковині у зазначений період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови. Нариси із словозміни та словотвору. Ужгород, 1960. 416 с.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : «Вища школа», 1980. 246 с.
3. Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини: Фонетика, фонологія. Чернівці : Видавнича спілка «Час», 1995. 416 с.
4. Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини: Словозміна, службові слова. Чернівці : «Прут», 1998. 216 с.
5. Герман К. Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті. Фонетика, фонологія. Чернівці : «Рута», 1995. 400 с.
6. Гринчишин Д. Фіксація діалектних рис у документах з Гуцульщини. *Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження*. Львів, 2000. С. 76–85.
7. Гриценко С. Локальні маркери в українських пам'ятках офіційно-ділового стилю другої половини XVII–XVIII ст. *Gwary Dziś: Rocznik poświęcony dialektologii słowiańskiej*. 2020. Vol. 12. S. 109–126.
8. Маковей О. Кілька документів з Гуцульщини з другої половини XVIII-го століття. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*. Львів, 1909. Т. 87. С. 64–69.
9. Перепелиця С. Мова апокрифічного збірника XVIII ст. з буковинського села Іспас. Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія : збірник наукових праць. Чернівці, 2001. Вип. 116. С. 74–83.
10. Станівський М.Ф. Мова буковинських пам'яток XVIII ст. *Науковий щорічник Чернівецького ун-ту за 1957 рік*. Чернівці: ЧДУ, 1958. С. 158–160.
11. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків : «Акта», 2002. 1054 с.